

تحلیل محتوای کتب درسی "تفکر و پژوهش" پایه ششم ابتدایی و "تفکر و سبک زندگی" پایه‌های هفتم و هشتم متوسطه اول از منظر برنامه آموزش تفکر به کودکان^۱

خسرو میرزایی میرآبادی*

ادریس اسلامی**، کمال آفانی***

چکیده

هدف از نگارش این مقاله، شناسایی میزان توجه کتب درسی "تفکر و پژوهش" پایه ششم ابتدایی و "تفکر و سبک زندگی" پایه‌های هفتم و هشتم متوسطه اول به برنامه آموزش تفکر به کودکان است. روش این پژوهش، تحلیل محتواست. جامعه آماری پژوهش، کتب درسی تفکر و پژوهش ششم ابتدایی و تفکر و سبک زندگی هفتم و هشتم متوسطه اول سال تحصیلی ۹۵-۹۴ است. همچنین، نمونه آماری با جامعه آماری برابر است. نتایج حاکی از آن است که در کتب درسی تفکر و پژوهش پایه ششم ابتدایی و تفکر و سبک زندگی پایه‌های هفتم و هشتم متوسطه اول جمعاً ۱۹۱ بار به ابعاد برنامه آموزش تفکر به کودکان اشاره شده است که از این تعداد، ۵۴ مورد (۲۸/۲۷٪) به مهارت استدلال، ۷۲ مورد (۳۷/۶۹٪) به مهارت تحقیق یا کاوش‌گری و ۶۵ مورد (۳۴/۰۳٪) به مهارت مفهومی‌سازی یا سازماندهی اطلاعات پرداخته شده است. علاوه بر این، از حیث پایه تحصیلی، بیشترین توجه به ابعاد این برنامه در پایه هفتم متوسطه اول با ۹۷ مورد (۵۰/۷۸٪) و کمترین توجه در پایه ششم دوره ابتدایی با ۲۰ مورد (۱۰/۴۷٪) مشاهده گردیده است.

* کارشناس ارشد علوم تربیتی گرایش برنامه‌ریزی درسی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد مهاباد
kh.mirzaei1368@gmail.com

** استادیار گروه علوم تربیتی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد مهاباد-ایران (نویسنده مسئول)
edrisislami@yahoo.com

*** استادیار گروه علوم تربیتی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد مهاباد-ایران، kamalafani@yahoo.com

تاریخ دریافت: ۱۳۹۵/۷/۲۵، تاریخ پذیرش: ۱۳۹۵/۱۱/۲

کلیدواژه‌ها: برنامه آموزش تفکر به کودکان، مهارت استدلال، مهارت تحقیق یا کاوش‌گری، مهارت مفهومی‌سازی یا سازماندهی اطلاعات، تحلیل محتوا.

۱. مقدمه

در دنیای پیچیده امروز، زندگی انسان با چالش‌های جدی و نوینی مواجه شده است. از این رو، برای ایجاد سازوکار مناسبی جهت برخورد منطقی با این مسائل، برنامه‌ها و رویکردهای آموزشی جدید و متعددی ارائه شده است. از دید برخی از فلاسفه و پرورشکاران، بهترین راه برای حل مسائل، بهره‌گیری از تفکر و روش‌های استدلالی حل مسئله است. بنابراین، در چند دهه اخیر، اقبال زیادی به سوی پرورش تفکر و بالا بردن سطح استدلال دانش‌آموزان صورت گرفته است. یکی از برنامه‌هایی که عهده‌دار آموزش تفکر به کودکان (teaching children to thinking) است و از اعتبار بین‌المللی برخوردار گشته و در کشورهای زیادی دنبال می‌گردد، برنامه آموزش فلسفه برای کودکان (Teaching philosophy for children) است. نخستین بار، این برنامه توسط لیپمن (Lipman) مطرح شد سپس به وسیله همکاران وی تداوم یافت. لیپمن و همکارانش با مروری بر تاریخ اندیشه‌های فلسفی، مسائل مهمی را که مورد بحث فیلسوفان بوده، مشخص کرده، تفکر کودکان را در رویارویی با این مسائل قرار داده‌اند؛ صدق (Truth)، خیر (Good)، قواعد اخلاقی یا اجتماعی، ماهیت ذهن و ... نمونه‌هایی از این مسائل هستند. در این برنامه، بحث و گفتگو پیرامون این مسائل، زمینه اصلی تفکر است. از این رو، در این برنامه، چنین پیش‌بینی نشده است که پاسخ معین و از پیش تعیین شده‌ای در باب مسائل مذکور، به دانش‌آموزان داده شود بلکه طرح مسئله و بحث و گفتگو درباره آن، طریقه‌ای است که برای رسیدن به پاسخ اتخاذ شده است (ایمانی و مظفر، ۱۳۸۳: ۴). این برنامه در تلاش است که با اصلاح روش‌های آموزشی، سطح تفکر را در مدارس بالا ببرد و این روش‌ها را از حافظه محوری به تأمل محوری سوق دهد. در این برنامه، معلم به جای ارائه نظریات خود، می‌کوشد ایده‌های مختلفی که در ذهن کودکان و نوجوانان است، به شکل دقیق و صحیح مطرح شود و سایرین آن را نقد و بررسی کنند. این کار، موجب رشد قدرت تحلیل، تفکر خلاق، تفکر انتقادی و تفکر جمعی در دانش‌آموزان می‌شود (لیپمن، ۱۹۹۳، به نقل از رستمی، رحیمی، رستمی و هاشمی، ۱۳۹۱: ۸؛ علی‌نژاد و ناجی، ۱۳۸۵: ۲۳).

در حال حاضر، برنامه آموزش تفکر به کودکان، توجه مسئولان آموزشی کشور ایران را به خود جلب کرده است. آنچه در این میان مهم به نظر می‌رسد، آماده کردن شرایط و زمینه‌های

لازم برای اجرای این برنامه در نظام آموزشی ایران است. یکی از عناصر مهم اجرای این برنامه، محتوا و کُتب درسی مرتبط است. اهمیت این موضوع زمانی آشکار می‌شود که بدانیم کتاب درسی، نقش عمده‌ای در فرایند یاددهی - یادگیری نظام آموزشی ایران ایفا می‌کند. بنابراین، بررسی جایگاه و وضعیت ابعاد و مؤلفه‌های آموزش تفکر به کودکان می‌تواند یکی از مسائل پژوهشی مهم پژوهشگران تربیتی باشد. برای تحقق این مهم، پژوهش‌ها و مطالعاتی انجام شده است. هاشمی (۱۳۸۵) در پایان نامه کارشناسی ارشد خود به بررسی جایگاه تفکر انتقادی در محتوای کتاب‌های درسی ریاضی و علوم پایه پنجم دوره ابتدایی پرداخته است. یافته‌های این پژوهش حاکی از آن است که میزان توجه به مؤلفه‌های تفکر انتقادی در کتاب علوم بیش از ریاضی است و می‌توان تأثیر مشکلات حاصل از بی‌توجهی به مؤلفه‌های تفکر انتقادی را علاوه بر محتوای کتاب‌های درسی در روش تدریس نیز جستجو کرد. خواجه زاده (۱۳۸۹) در پایان نامه خود جایگاه تفکر انتقادی در برنامه درسی تاریخ معاصر ایران در مقطع متوسطه را بررسی کرده است. نتایج این پژوهش بیانگر آن است که این برنامه توجه مطلوبی به مهارت‌های تفکر انتقادی نکرده است. جمشیدی (۱۳۸۹) در پایان نامه خود به مطالعه جایگاه تفکر خلاق در برنامه درسی علوم تجربی پایه‌های چهارم و پنجم ابتدایی پرداخته است. یافته‌ها نشان می‌دهد که این کُتب توجه کمی به مؤلفه‌های تفکر خلاق داشته‌اند. صالحی عمران و چهارباشلو (۱۳۸۹) در مطالعه‌ای که در باب جایگاه تفکر خلاق در کُتب درسی دوره ابتدایی انجام دادند، به این یافته دست پیدا کرده‌اند که در این کُتب، به مهارت‌های تفکر کمتر توجه شده است.

با تأمل در باب این پژوهش‌ها می‌توان دریافت که کُتب درسی دوره ابتدایی در مجموع توجه مطلوب و مناسبی به مهارت‌های تفکر ندارد. در واکنش به این کاستی و با الهام از استلزام‌های سند تحول بنیادین که از سال ۱۳۹۰ به بعد، اجرایی شد، کُتب درسی مستقلی با عنوان "تفکر و پژوهش" در پایه ششم ابتدایی و "تفکر و سبک زندگی" در پایه‌های هفتم و هشتم متوسطه اول تدوین گشت. در درس تفکر و پژوهش دانش‌آموزان یاد می‌گیرند به کنجکاوی‌های خود توجه کنند، پرسش و کاوش کنند. در این درس، پرسش‌ها و روش‌های آن‌ها برای یافتن پاسخ پرسش مهم هستند. در واقع، درس تفکر و پژوهش، فرصتی برای تمرین تفکر است (دانشور و غلامحسینی، ۱۳۹۴). کتاب تفکر و سبک زندگی در ادامه برنامه درسی تفکر و پژوهش پایه ششم ابتدایی، حول دو محور عمده تفکر و آداب و مهارت‌های زندگی تنظیم شده است. در این برنامه فرصت‌هایی برای دانش‌آموزان فراهم شده است تا از طریق بازخوانی تجربه‌های خود یا دیگران درباره ارتباط با خود، خداوند

متعال، دیگران، و خلقت تفکر کنند و با استدلال، معیارها و شیوه مناسبی برای زندگی خود برگزینند (دانشور، غلامحسینی و اسپیدکار، ۱۳۹۴). چنانکه پیداست، موضوع اصلی این کتب درسی، تفکر و پرورش آن در دانش‌آموزان کودک و نوجوان است. در واقع، این کتب، فرصتی برای تفکر و اندیشیدن دانش‌آموزان در باب خود، دیگری، طبیعت و خداوند است که هر کدام، در شیوه زندگی آنها اثرگذار است.

مطالعه حاضر، همچون پژوهش‌های پیش گفته، گامی در جهت بررسی جایگاه و وضعیت تفکر در محتوای کتب درسی نظام آموزشی ایران است. با وجود این، برخلاف این پژوهش‌ها، به بررسی وضعیت تفکر در کتب درسی تفکر و پژوهش پایه ششم ابتدایی و تفکر و سبک زندگی پایه‌های هفتم و هشتم متوسطه اول می‌پردازد که بنابر ادعا با هدف تفکر محوری و پرورش مهارت‌های تفکر تدوین شده‌اند. این مطالعه، کتب درسی مذکور را از حیث توجه به ابعاد و مؤلفه‌های برنامه آموزش تفکر به کودکان به ویژه مهارت‌های تفکر مورد بررسی قرار می‌دهد. با مطالعه آثار مربوط به این حوزه، سه مهارت تفکر استدلال (Reasoning)، تحقیق یا کاوش‌گری (Inquiry) و مفهوم‌سازی (Conceptualization) یا سازماندهی اطلاعات تشخیص داده شده است و از این رو، معیارهای اصلی این بررسی هستند (لیپمن، ۲۰۰۳، ترجمه اسلامی و سیدی، ۱۳۹۰: ۲۳۸؛ Fisher, 2001: 68؛ فیشر، ۲۰۰۱، ترجمه صفایی مقدم و نجاریان، ۱۳۸۵: ۱۴). علاوه بر این، جهت حفظ جامعیت و دقت بیشتر مطالعه، به زیر مؤلفه‌های هر کدام از این معیارها نیز توجه شده است؛ مؤلفه‌های مهارت استدلال عبارتند از ۱. ارائه تمثیل‌های مناسب ۲. تلاش برای رفع ابهام از مفاهیم بد تعریف شده یا تحلیل مفاهیم ۳. ایجاد فرق‌ها و روابط مناسب ۴. حمایت از نظرات با دلایل قانع کننده ۵. ارائه مثال‌ها و موارد نقض آنها ۶. تلاش برای ارائه فرضیات اساسی ۷. ارائه استنباط‌های مناسب و فهم استلزامات (لیپمن، ۲۰۰۳، ترجمه اسلامی و سیدی، ۱۳۹۰: ۲۲۹-۲۲۶؛ Fisher, 2001: 68)؛ مؤلفه‌های مهارت تحقیق یا کاوش‌گری نیز عبارتند از ۱. ارائه سؤال ۲. طلب دلیل و ارائه شاهد برای ادعا ۳. بسط فرضیه‌های تبیینی ۴. شناسایی تفاوت‌های موقعیتی ۵. مشارکت در ساختن نظر دیگران ۶. قضاوت به عنوان نتیجه مهارت تحقیق یا کاوش‌گری که خود به سه نوع قضاوت عام (Generic judgment)، میانی (Mediating judgment) و نهایی (Culminating judgment) تقسیم می‌شود (لیپمن، ۲۰۰۳، ترجمه اسلامی و سیدی، ۱۳۹۰: ۲۲۴-۲۲۳ و ۳۹۱-۳۷۳)؛ سرانجام، مؤلفه‌های مهارت تفکر مفهوم‌سازی یا سازماندهی اطلاعات شامل: ۱. پیوند بین مفاهیم ۲. واقعیت‌نمایی ۳. معیارسازی ۴. شناخت ۵. تعریف ۶. طبقه‌بندی است (لیپمن،

۲۰۰۳، ترجمه اسلامی و سیدی، ۱۳۹۰: ۲۵۰؛ پریخ، پریخ و مجدی، ۱۳۸۹: ۷۰). بنابراین، پژوهش حاضر با استفاده از ابعاد و مؤلفه‌های مذکور، به بررسی جایگاه مهارت‌های تفکر در کتب درسی تفکر و پژوهش پایه ششم ابتدایی و تفکر و سبک زندگی پایه‌های هفتم و هشتم متوسطه اول می‌پردازد.

۲. پیشینه پژوهش

این بخش، ناظر به بررسی مطالعات انجام گرفته شده در زمینه تحلیل محتوای کتب درسی تفکر و پژوهش و تفکر و سبک زندگی بر اساس ابعاد و مؤلفه‌های تفکر است:

هاشمی پور مطلق (۱۳۹۲) در پایان نامه خود با عنوان تحلیل محتوای کتاب تفکر و پژوهش پایه ششم ابتدایی، به تحلیل محتوای این کتاب درسی بر اساس سند تحول بنیادین و آراء لیپمن پرداخته است. نتایج این پژوهش حاکی از آن است که محتوای این کتاب در ایجاد پرورش استدلال، منش تفکر، روشهای مناسب برای پاسخگویی و طرح پرسش مناسب، "موفق" و لیکن در ایجاد کسب مهارت حل مسأله و مهارت نتیجه‌گیری در دانش آموزان ششم ابتدایی، "ناموفق" بوده است.

عبدی الوار (۱۳۹۳) در پایان نامه خود با عنوان تحلیل محتوای کتاب تفکر و پژوهش پایه ششم ابتدایی بر اساس ابعاد تفکر از دیدگاه مارزینو (Marzano)، به مطالعه این کتاب درسی بر اساس ابعاد تفکر از منظر مارزینو پرداخته است. نتایج این بررسی بیانگر آن است که در کتاب تفکر و پژوهش به ترتیب به مؤلفه‌های مهارت محوری تفکر، فرایند تفکر و فرآیند ساخت بیشترین توجه و مؤلفه‌های تفکر انتقادی و تفکر خلاق کمترین توجه شده است. نتایج آزمون خلی دو نشان داد که به ابعاد تفکر و زیر مؤلفه‌های آن توجه یکسانی نشده است.

زاد مهر (۱۳۹۳) در پایان نامه خود تحت عنوان بررسی و تحلیل محتوای کتاب تفکر و پژوهش ششم ابتدایی از دیدگاه خلاقیت گیلفورد (Gilford)، به میزان توجه این کتاب درسی به مؤلفه‌های خلاقیت و تفکر خلاق از منظر گیلفورد پرداخته است. یافته‌ها حاکی از آن است که کتاب تفکر و پژوهش به مؤلفه‌های سیالی/روانی ۶۷/۴۰٪، اصالت ۲۰/۳۲٪، انعطاف‌پذیری ۱۱/۲۷٪، تفکر ارزشیاب ۴۶/۱۵٪، حیطه شناختی ۲۸/۹٪ و یادآوری ۲۵/۸٪ توجه کرده است.

احمدی (۱۳۹۳) در پایان نامه خود با عنوان بررسی میزان توجه به مؤلفه‌های مهارت‌های زندگی و تفکر انتقادی در برنامه درسی تفکر و سبک زندگی پایه هفتم، به چگونگی توزیع

۵۲ تحلیل محتوای کتب درسی "تفکر و پژوهش" پایه ششم ابتدایی و "تفکر و سبک زندگی" ...

مؤلفه‌های مهارت زندگی و تفکر انتقادی در کتاب درسی تفکر و سبک زندگی پایه هفتم پرداخته است. نتایج این مطالعه حاکی از آن است که این کتاب، از بین مؤلفه‌های مهارت‌های زندگی به ترتیب به مؤلفه‌های خود آگاهی و مهارت ارتباط موثر بیشترین اهمیت را داده است و مؤلفه‌های مهارت تفکر خلاق و مهارت انتقادی کمترین مقدار را به خود اختصاص داده است. همچنین، از بین مؤلفه‌های تفکر انتقادی، به ترتیب به مؤلفه تعریف و شفاف‌سازی مسئله و مؤلفه استدلال بیشترین اهمیت داده شده است و مؤلفه‌های پذیرفتن احتمالات نوین، شک‌گرایی معقول، گستردگی فکر (ذهن باز) کمترین مقدار را به خود اختصاص داده است.

عصاره، خضرسوری و اکرامی (۱۳۹۴) در مطالعه‌ای تحت عنوان بررسی جایگاه تفکر انتقادی در کتاب کار تفکر و پژوهش پایه ششم ابتدایی، محتوای این کتاب را بر اساس مؤلفه‌های تفکر انتقادی لیپمن تحلیل کرده است. نتایج این پژوهش نشان داد که در کتاب کار تفکر و پژوهش پایه ششم ابتدایی بیشترین فراوانی مربوط به مؤلفه قضاوت صحیح ۲۲٪ و کمترین فراوانی مربوط به مؤلفه تفسیر داده‌ها ۵٪ و مؤلفه صراحت داشتن ۵٪ است.

۳. سؤال‌های پژوهش

۱.۳ سؤال اصلی پژوهش

تا چه میزان کتب درسی تفکر و پژوهش پایه ششم ابتدایی و تفکر و سبک زندگی پایه‌های هفتم و هشتم متوسطه اول به ابعاد آموزش تفکر به کودکان توجه کرده است؟

۲.۳ سؤال‌های فرعی تحقیق

۱) تا چه میزان کتب درسی تفکر و پژوهش پایه ششم ابتدایی و تفکر و سبک زندگی پایه‌های هفتم و هشتم متوسطه اول به مؤلفه‌های مهارت استدلال توجه کرده است؟

۲) تا چه میزان کتب درسی تفکر و پژوهش پایه ششم ابتدایی و تفکر و سبک زندگی پایه‌های هفتم و هشتم متوسطه اول به مؤلفه‌های مهارت تحقیق یا کاوش‌گری توجه کرده است؟

۳) تا چه میزان کتب درسی تفکر و پژوهش پایه ششم ابتدایی و تفکر و سبک زندگی پایه‌های هفتم و هشتم متوسطه اول به مؤلفه‌های مهارت مفهوم‌سازی یا سازماندهی اطلاعات توجه کرده است؟

۴. روش

برای پاسخ به سؤال‌های پژوهشی بالا، از روش پژوهشی تحلیل محتوا استفاده می‌شود. در این روش، ابتدا، با تکیه بر نظریه‌ها و دیدگاه‌های لیپمن و فیشر، عمده‌ترین ابعاد و مؤلفه‌های آموزش تفکر به کودکان به دست آمده‌اند (لیپمن، ۲۰۰۳، ترجمه اسلامی و سیدی، ۱۳۹۰: ۲۲۳-۲۲۴، ۲۲۶-۲۲۹، ۲۳۸، ۲۵۰، ۳۷۳-۳۹۱؛ Fisher, 2001: 68؛ فیشر، ۲۰۰۱، ترجمه صفایی مقدم و نجاریان، ۱۳۸۵: ۱۴). از آن‌جا که اصلی‌ترین هدف برنامه آموزش تفکر به کودکان، تقویت مهارت‌های تفکر دانش‌آموزان است، از این رو، ابعاد و مؤلفه‌های اساسی این نوع آموزش، از مهارت‌های تفکر آن‌گونه که نظریه‌پردازان این حوزه تصور کرده‌اند، استنتاج شده‌اند. اینجا، فهرست مقولات تحلیل محتوا و از این رو، سیاهه تحلیل محتوا آماده شد. برای ارزشیابی اعتبار این مقولات، به متخصصان مراجعه شد و رویی صوری آن به دست آمد. حاصل این فرایند، تهیه ابعاد و مؤلفه‌های پیش‌گفته است. درگام بعد، محقق بر اساس مقولات استنتاج شده، به تحلیل محتوای کتب درسی تفکر و پژوهش ششم ابتدایی و تفکر و سبک زندگی پایه‌های هفتم و هشتم متوسطه اول سال تحصیلی ۹۵-۹۴ پرداخت. واحد ثبت تحلیل محتوا، جمله (اخباری و استفهامی) و مضمون است به این معنا که جملات و پیام‌های آن‌ها در ابعاد و مؤلفه‌های خاص خود طبقه‌بندی و کدگذاری شده‌اند. سرانجام، برای تجزیه و تحلیل اطلاعات، از روش‌های آمار توصیفی مانند فراوانی و درصدگیری و برای ارائه داده‌ها از جدول و نمودار بهره‌گرفته شده است.

۵. پایایی پژوهش

مطالعه حاضر برای سنجش پایایی یا ضریب قابلیت اعتماد، از فرمول ویلیام اسکات (William Scott) استفاده کرده است. برای محاسبه آن، ابتدا ۲۰ درصد از محتوای کدگذاری شده به عنوان نمونه انتخاب و مورد کدگذاری مجدد پژوهش‌گر قرار گرفت. در گام بعد، درصد توافق مورد انتظار و توافق مشاهده شده به دست آمد و در پایان، بر اساس فرمول اسکات، درصد پایایی این پژوهش محاسبه گردید.

$$\pi = \frac{po-pe}{1-pe}$$

(فرمول اسکات)

$$Pe = 0/35$$

(درصد توافق مورد انتظار)

$$Po = 0/83$$

(درصد توافق مشاهده شده)

۵۴ تحلیل محتوای کتب درسی "تفکر و پژوهش" پایه ششم ابتدایی و "تفکر و سبک زندگی" ...

(ضریب قابلیت اعتماد) $\pi = 0/73$

$$\pi = \frac{0/83 - 0/35}{1 - 0/35} = 0/73$$

بنابراین، پایایی یا ضریب قابلیت اعتماد این پژوهش، $0/73$ است که بر اساس اصول علمی، چون بیش از $0/70$ به دست آمده است، از این رو، پایایی آن قابل قبول است.

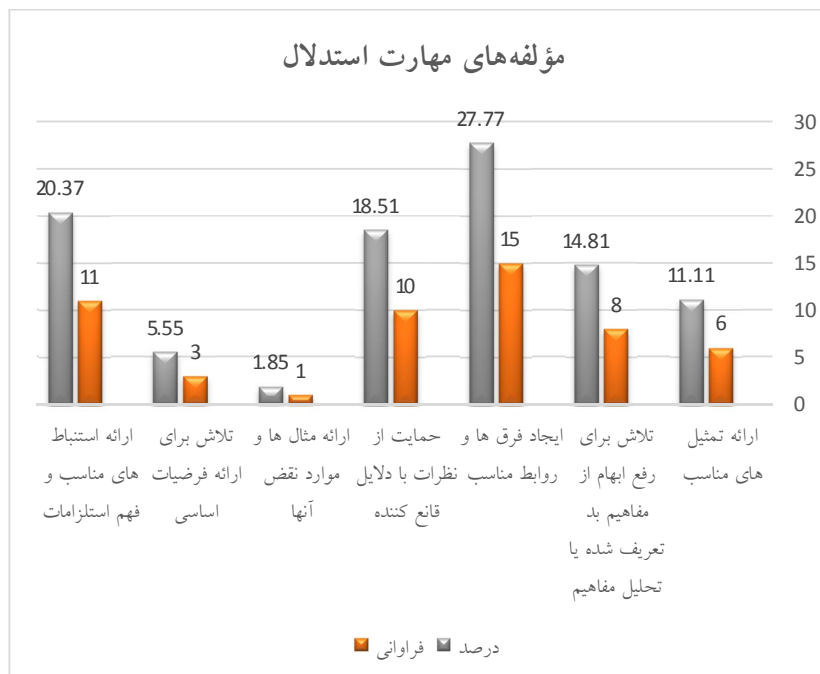
۶. یافته‌های پژوهش

اولین سؤال پژوهشی فرعی مطالعه حاضر این است که تا چه میزان کتب درسی تفکر و پژوهش پایه ششم ابتدایی و تفکر و سبک زندگی پایه‌های هفتم و هشتم متوسطه اول به مؤلفه‌های مهارت استدلال توجه کرده است؟ جدول شماره ۱، میزان توجه کتب درسی تفکر و پژوهش پایه ششم ابتدایی و تفکر و سبک زندگی پایه‌های هفتم و هشتم متوسطه اول به مؤلفه‌های مهارت استدلال را نشان می‌دهد.

جدول ۱ - فراوانی و درصد توزیع مؤلفه‌های مهارت استدلال در کتب درسی تفکر و پژوهش پایه ششم ابتدایی و تفکر و سبک زندگی پایه‌های هفتم و هشتم متوسطه اول

درصد	فراوانی	مؤلفه‌های مهارت استدلال
٪۱۱/۱۱	۶	ارائه تمثیل‌های مناسب
٪۱۴/۸۱	۸	تلاش برای رفع ابهام از مفاهیم بد تعریف شده یا تحلیل مفاهیم
٪۲۷/۷۷	۱۵	ایجاد فرق‌ها و روابط مناسب
٪۱۸/۵۱	۱۰	حمایت از نظرات با دلایل قانع‌کننده
٪۱/۸۵	۱	ارائه مثال‌ها و موارد نقض آن‌ها
٪۵/۵۵	۳	تلاش برای ارائه فرضیات اساسی
٪۲۰/۳۷	۱۱	ارائه استنباط‌های مناسب و فهم استلزامات
٪۱۰۰	۵۴	مجموع

همان‌طور که نتایج جدول شماره ۱ نشان می‌دهد در کتب درسی تفکر و پژوهش پایه ششم دوره ابتدایی و تفکر و سبک زندگی پایه‌های هفتم و هشتم متوسطه اول جمعاً ۵۴ بار به مؤلفه‌های مهارت استدلال اشاره شده است که از این تعداد، بیشترین فراوانی به مؤلفه ایجاد فرق‌ها و روابط مناسب با ۱۵ مورد (٪۲۷/۷۷) و کمترین فراوانی با ۱ مورد (٪۱/۸۵) به مؤلفه ارائه مثال‌ها و موارد نقض آن‌ها مربوط است. نتایج جدول شماره ۱، در زیر به صورت نمودار ارائه شده است.

نمودار ۱. میزان توجه کتب درسی تفکر و پژوهش پایه ششم دوره ابتدایی و تفکر و سبک زندگی پایه‌های هفتم و هشتم متوسطه اول به مؤلفه‌های مهارت استدلال

در جدول شماره ۲، میزان توجه کتب درسی تفکر و پژوهش پایه ششم ابتدایی و تفکر و سبک زندگی پایه‌های هفتم و هشتم متوسطه اول به تفکیک پایه به مؤلفه‌های مهارت استدلال را نشان داده است.

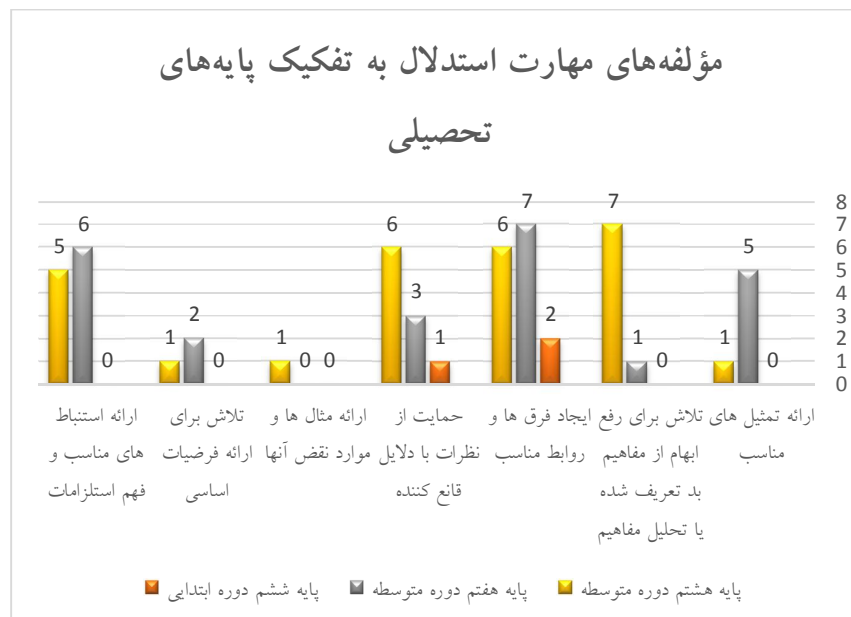
جدول ۲. فراوانی و درصد توزیع مؤلفه‌های مهارت استدلال در کتب درسی تفکر و پژوهش و تفکر و سبک زندگی به تفکیک پایه‌های ششم ابتدایی و هفتم و هشتم دوره متوسطه اول

مؤلفه‌های مهارت استدلال		پایه ششم		پایه هفتم		پایه هشتم	
	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی
ارائه تمثیل های مناسب	۰	۰	۵	٪۸۳/۳	۱	٪۱۶/۶	
مجموع	۰	-	۶	٪۱۰۰	۶	٪۱۰۰	
تلاش برای رفع ابهام از مفاهیم بد تعریف شده یا تحلیل مفاهیم	۰	۰	۱	٪۱۲/۵	۷	٪۸۷/۵	
مجموع	۰	-	۸	٪۱۰۰	۸	٪۱۰۰	

۵۶ تحلیل محتوای کتب درسی "تفکر و پژوهش" پایه ششم ابتدایی و "تفکر و سبک زندگی" ...

٪۴۰	۶	٪۴۶۶	۷	٪۳/۳	۲	ایجاد فرق‌ها و روابط مناسب
٪۱۰۰	۱۵	٪۱۰۰	۱۵	٪۱۰۰	۱۵	مجموع
٪۶۰	۶	٪۳۰	۳	٪۱۰	۱	حمایت از نظرات با دلایل قانع‌کننده
٪۱۰۰	۱۰	٪۱۰۰	۱۰	٪۱۰۰	۱۰	مجموع
٪۱۰۰	۱	۰	۰	۰	۰	ارائه مثال‌ها و موارد نقض آن‌ها
٪۱۰۰	۱	-	۰	-	۰	مجموع
٪۳۳/۳	۱	٪۶۶/۶	۲	۰	۰	تلاش برای ارائه فرضیات اساسی
٪۱۰۰	۳	٪۱۰۰	۳	-	۰	مجموع
٪۴۵/۴	۵	٪۵۴/۵	۶	۰	۰	ارائه استنباط‌های مناسب و فهم استدلالات
٪۱۰۰	۱۱	٪۱۰۰	۱۱	-	۰	مجموع
٪۵۰	۲۷	٪۴۴/۴	۲۴	٪۵/۵۵	۳	مجموع توجه کتب درسی تفکر و پژوهش و تفکر و سبک زندگی به مؤلفه‌های مهارت استدلال به تفکیک پایه‌ها

نتایج جدول فوق نشان می‌دهد از ۵۴ موردی که به مؤلفه‌های مهارت استدلال پرداخته شده است، بیشترین فراوانی با ۲۷ مورد (۵۰٪) به پایه هشتم دوره متوسطه اول و کمترین فراوانی با ۳ مورد (۵/۵٪) به پایه ششم دوره ابتدایی مربوط است. چنانکه ذکر شد، از بین مؤلفه‌های مهارت استدلال، مؤلفه ایجاد فرق‌ها و روابط مناسب که بیشترین فراوانی را به خود اختصاص داده بود، بیشترین فراوانی را در پایه هفتم دوره متوسطه با ۷ مورد (۴۶/۶٪) و کمترین فراوانی را در پایه ششم با ۲ مورد (۳/۳٪) نشان داده است. همچنین، از بین مؤلفه‌های مهارت استدلال، مؤلفه ارائه مثال‌ها و موارد نقض آن‌ها که کمترین فراوانی را به خود اختصاص داده بود، تنها در پایه هشتم دوره متوسطه اول (۱ مورد) به آن اشاره شده و در سایر پایه‌های به آن پرداخته نشده است. نتایج جدول شماره ۲، در نمودار زیر نیز نشان داده شده است.

نمودار ۲- فراوانی و درصد توزیع مؤلفه‌های مهارت استدلال در کتب درسی تفکر و پژوهش و تفکر و سبک زندگی به تفکیک پایه‌های ششم دوره ابتدایی و هفتم و هشتم دوره متوسطه

دومین سؤال پژوهشی فرعی مطالعه حاضر این است که تا چه میزان کتب درسی تفکر و پژوهش پایه ششم ابتدایی و تفکر و سبک زندگی پایه‌های هفتم و هشتم متوسطه اول به مؤلفه‌های مهارت تحقیق یا کاوش‌گری توجه کرده است؟ جدول شماره ۳، میزان توجه کتب درسی تفکر و پژوهش پایه ششم ابتدایی و تفکر و سبک زندگی پایه‌های هفتم و هشتم متوسطه اول به مؤلفه‌های مهارت تحقیق یا کاوش‌گری را نشان می‌دهد.

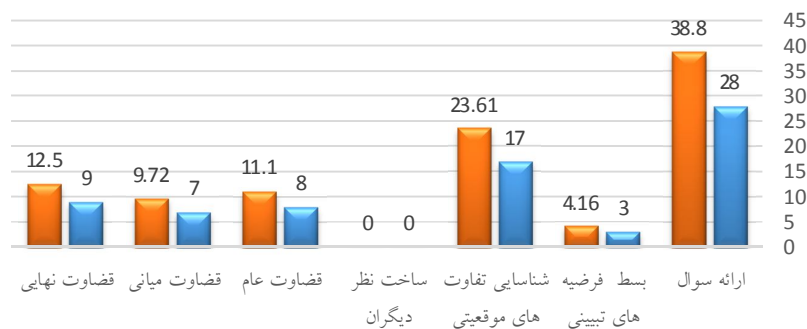
جدول ۳- فراوانی و درصد توزیع مؤلفه‌های مهارت تحقیق یا کاوش‌گری در کتب درسی تفکر و پژوهش پایه ششم ابتدایی و تفکر و سبک زندگی پایه‌های هفتم و هشتم متوسطه اول

درصد	فراوانی	مؤلفه‌های مهارت تحقیق یا کاوش‌گری
۳۸/۸٪	۲۸	ارائه سؤال
۴/۱۶٪	۳	بسط فرضیه‌های تبیینی
۲۳/۶۱٪	۱۷	شناسایی تفاوت‌های موقعیتی
۰	۰	ساخت نظر دیگران

۵۸ تحلیل محتوای کتب درسی "تفکر و پژوهش" پایه ششم ابتدایی و "تفکر و سبک زندگی" ...

٪۱۱/۱۱	۸	قضاوت عام
٪۹/۷۲	۷	قضاوت میانی
٪۱۲/۵	۹	قضاوت نهایی
٪ ۱۰۰	۷۲	مجموع

نتایج جدول شماره ۳ نشان می‌دهد که در کتب درسی تفکر و پژوهش پایه ششم ابتدایی و تفکر و سبک زندگی پایه‌های هفتم و هشتم متوسطه اول جمعاً ۷۲ مرتبه به مؤلفه‌های مهارت تحقیق یا کاوش‌گری اشاره کرده است که از این تعداد، بیشترین فراوانی به مؤلفه ارائه سؤال با ۲۸ مورد (٪ ۳۸/۸) و در مقابل، هیچ اشاره‌ای به مؤلفه ساخت نظر دیگران نشده است. نتایج جدول شماره ۳، در زیر به صورت نمودار ارائه گردیده است.

نمودار ۳- میزان توجه کتب درسی تفکر و پژوهش پایه ششم دوره ابتدایی و تفکر و سبک زندگی پایه‌های هفتم و هشتم متوسطه اول به مؤلفه‌های مهارت تحقیق یا کاوش‌گری

در جدول شماره ۴، میزان توجه کتب درسی تفکر و پژوهش ششم ابتدایی و تفکر و سبک زندگی پایه‌های هفتم و هشتم متوسطه اول به تفکیک پایه‌ها به مؤلفه‌های مهارت تحقیق یا کاوش‌گری را نشان داده است.

جدول ۴- فراوانی و درصد توزیع مؤلفه‌های مهارت تحقیق یا کاوش‌گری در کتب درسی تفکر و پژوهش و تفکر و سبک زندگی به تفکیک پایه‌های ششم ابتدایی و هفتم و هشتم متوسطه اول

مؤلفه‌های مهارت تحقیق یا کاوش‌گری	پایه ششم	پایه هفتم	پایه هشتم
-----------------------------------	----------	-----------	-----------

خسرو میرزایی میرآبادی و دیگران ۵۹

درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی		
%۳۲/۱۴	۹	%۳۹/۲۸	۱۱	%۲۸/۵۷	۸	ارائه سؤال	
%۱۰۰	۲۸	%۱۰۰	۲۸	%۱۰۰	۲۸	مجموع	
۰	۰	%۱۰۰	۳	۰	۰	بسط فرضیه‌های تبیینی	
-	۰	%۱۰۰	۳	-	۰	مجموع	
%۳۵/۲۹	۶	%۵۸/۸۲	۱۰	%۵/۸۸	۱	شناسایی تفاوت‌های موقعیتی	
%۱۰۰	۱۷	%۱۰۰	۱۷	%۱۰۰	۱۷	مجموع	
۰	۰	۰	۰	۰	۰	ساخت نظر دیگران	
۰	۰	۰	۰	۰	۰	مجموع	
%۲۵	۲	%۵۰	۴	%۲۵	۲	قضایوت عام	
%۱۰۰	۸	%۱۰۰	۸	%۱۰۰	۸	مجموع	
%۱۴/۲۸	۱	%۷۱/۴۲	۵	%۱۴/۲۸	۱	قضایوت میانی	
%۱۰۰	۷	%۱۰۰	۷	%۱۰۰	۷	مجموع	
%۳۳/۴	۳	%۶۶/۶	۶	۰	۰	قضایوت نهایی	
%۱۰۰	۹	%۱۰۰	۹	-	۰	مجموع	
%۲۹/۱	۲۱	%۵۴/۱	۳۹	%۱۶/۶	۱۲	مجموع توجه کتب درسی تفکر و پژوهش و تفکر و سبک زندگی به مؤلفه‌های مهارت تحقیق یا کاوش‌گری به تفکیک پایه‌ها	

نتایج جدول ۴ نشان می‌دهد که از ۷۲ موردی که به مؤلفه‌های مهارت تحقیق یا کاوش-گری پرداخته شده است، بیشترین فراوانی با ۳۹ مورد (۵۴٪) به پایه هفتم متوسطه اول و کمترین فراوانی با ۱۲ مورد (۱۶/۶٪) به سال ششم دوره ابتدایی مربوط است. چنانکه ذکر شد، از بین مؤلفه‌های مهارت تحقیق یا کاوش‌گری، مؤلفه ارائه سؤال که در ۲۸ مورد به آن توجه شده بود، بیشترین فراوانی را در پایه هفتم متوسطه اول با ۱۱ مورد (۳۹/۲۸٪) و کمترین فراوانی را در پایه ششم ابتدایی با ۸ مورد (۲۸/۵۷٪) نشان داده است. همچنین، از بین مؤلفه‌های مهارت تحقیق یا کاوش‌گری، هیچ پایه‌ای به مؤلفه ساخت نظر دیگران اشاره نکرده است. نتایج جدول شماره ۴، در نمودار زیر نیز نشان داده شده است.

۶۰ تحلیل محتوای کتب درسی "تفکر و پژوهش" پایه ششم ابتدایی و "تفکر و سبک زندگی" ...

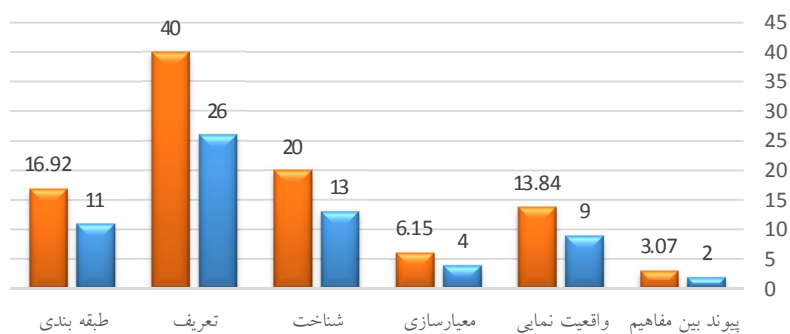
نمودار ۴- میزان توجه کتب درسی تفکر و پژوهش و تفکر و سبک زندگی به مؤلفه‌های مهارت تحقیق یا کاوش‌گری به تفکیک پایه‌های ششم ابتدایی و هفتم و هشتم متوسطه اول

سومین سؤال پژوهشی فرعی مطالعه حاضر این است که تا چه میزان کتب درسی تفکر و پژوهش پایه ششم ابتدایی و تفکر و سبک زندگی پایه‌های هفتم و هشتم متوسطه اول به مؤلفه‌های مهارت مفهوم سازی یا سازماندهی اطلاعات توجه کرده است؟ جدول شماره ۵، میزان توجه کتب درسی تفکر و پژوهش پایه ششم ابتدایی و تفکر و سبک زندگی به مؤلفه‌های مهارت مفهوم سازی یا سازماندهی اطلاعات را در پایه‌های هفتم و هشتم متوسطه اول نشان می‌دهد.

جدول ۵- فراوانی و درصد توزیع مؤلفه‌های مهارت مفهوم سازی یا سازماندهی اطلاعات در کتب درسی تفکر و پژوهش پایه ششم ابتدایی و تفکر و سبک زندگی پایه‌های هفتم و هشتم متوسطه اول

درصد	فراوانی	مؤلفه‌های مفهوم سازی یا سازماندهی اطلاعات
۳/۰۷٪	۲	پیوند بین مفاهیم
۱۳/۸۴٪	۹	واقعیت‌نمایی
۶/۱۵٪	۴	معیارسازی
۲۰٪	۱۳	شناخت
۴۰٪	۲۶	تعریف
۱۶/۹۲٪	۱۱	طبقه‌بندی
۱۰۰٪	۶۵	مجموع

نتایج جدول شماره ۵ نشان می‌دهد که در کتب درسی تفکر و پژوهش پایه ششم ابتدایی و تفکر و سبک زندگی پایه‌های هفتم و هشتم متوسطه اول جمعاً ۶۵ مورد به مؤلفه‌های مهارت مفهوم سازی یا سازماندهی اطلاعات اشاره شده است که از این تعداد، بیشترین فراوانی با ۲۶ مورد (۴۰٪) به مؤلفه تعریف و کمترین فراوانی با ۲ مورد (۳/۰۷٪) به مؤلفه پیوند بین مفاهیم مربوط است. نتایج جدول شماره ۵، در زیر به صورت نمودار ارائه گردیده است.

نمودار ۵- میزان توجه کتب درسی تفکر و پژوهش پایه ششم ابتدایی و تفکر و سبک زندگی پایه‌های هفتم و هشتم متوسطه اول به مؤلفه‌های مهارت مفهوم سازی یا سازماندهی اطلاعات

در جدول شماره ۶، میزان توجه کتب درسی تفکر و پژوهش ششم ابتدایی و تفکر و سبک زندگی پایه‌های هفتم و هشتم متوسطه اول به تفکیک پایه به مؤلفه‌های مهارت مفهوم سازی یا سازماندهی اطلاعات را نشان داده است.

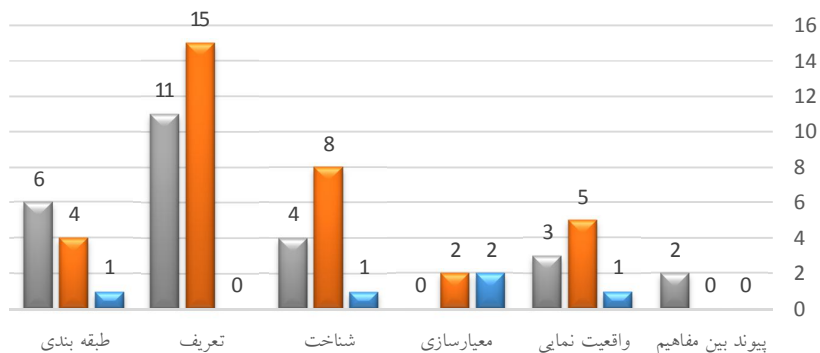
جدول ۶- فراوانی و درصد توزیع مؤلفه‌های مهارت مفهوم سازی یا سازماندهی اطلاعات در کتب درسی تفکر و پژوهش و تفکر و سبک زندگی به تفکیک پایه‌های ششم ابتدایی و هفتم و هشتم متوسطه اول

پایه ششم		پایه هفتم		پایه هشتم		مؤلفه‌های مهارت مفهوم سازی یا سازماندهی اطلاعات
فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	
۰	۰	۰	۰	۲	۱۰۰٪	پیوند بین مفاهیم

۶۲ تحلیل محتوای کتب درسی "تفکر و پژوهش" پایه ششم ابتدایی و "تفکر و سبک زندگی" ...

مجموع	۰	۰	۰	۰	۱۰۰٪
واقعیت‌نمایی	۱	۱/۱۱٪	۵	۵۵/۵٪	۳/۳۳٪
مجموع	۹	۱۰۰٪	۹	۱۰۰٪	۱۰۰٪
معیارسازی	۲	۵۰٪	۲	۵۰٪	۰
مجموع	۴	۱۰۰٪	۴	۱۰۰٪	-
شناخت	۱	۷/۶۹٪	۸	۶۱/۵۳٪	۳۰/۷٪
مجموع	۱۳	۱۰۰٪	۱۳	۱۰۰٪	۱۰۰٪
تعریف	۰	۰	۱۵	۵۷/۶٪	۴۲/۳٪
مجموع	۰	-	۲۶	۱۰۰٪	۱۰۰٪
طبقه‌بندی	۱	۹/۰۹٪	۴	۱۳/۳٪	۵۴/۵٪
مجموع	۱۱	۱۰۰٪	۱۱	۱۰۰٪	۱۰۰٪
مجموع توجه کتب درسی تفکر و پژوهش و تفکر و سبک زندگی به مؤلفه‌های مهارت مفهوم سازی یا سازماندهی اطلاعات به تفکیک پایه‌ها	۵	۷/۶۹٪	۳۴	۵۲/۳٪	۴۰٪

نتایج جدول ۶، نشان می‌دهد که از ۶۵ موردی که به مؤلفه‌های مهارت مفهوم سازی یا سازماندهی اطلاعات اشاره شده است، بیشترین فراوانی با ۳۴ مورد (۵۲/۳٪) به پایه هفتم متوسطه اول و کمترین فراوانی با ۵ مورد (۷/۶۹٪) به ششم ابتدایی مربوط است. چنانکه ذکر شد، از بین مؤلفه‌های مهارت مفهوم سازی یا سازماندهی اطلاعات، مؤلفه تعریف که در ۲۶ مورد (۴۰٪) به آن توجه شده بود، بیشترین فراوانی را در پایه هفتم متوسطه اول با ۱۵ مورد (۵۷/۶٪) به دست آورده است و در پایه ششم ابتدایی، اشاره‌ای به این مؤلفه نشده است. همچنین، از بین مؤلفه‌های مهارت مفهوم سازی یا سازماندهی اطلاعات که در ۲ مورد به آن پرداخته شده است، مؤلفه پیوند بین مفاهیم است که تنها در پایه هشتم (۲مورد) به آن اشاره شده و در سایر پایه‌ها به آن توجهی نشده است. نتایج جدول شماره ۶، در زیر بصورت نمودار نیز نشان داده شده است.

نمودار ۶- میزان توجه کتب درسی تفکر و پژوهش و تفکر و سبک زندگی به مؤلفه‌های مهارت مفهوم‌سازی یا سازماندهی اطلاعات به تفکیک پایه‌های ششم ابتدایی و هفتم و هشتم متوسطه اول

سؤال پژوهشی اصلی مطالعه حاضر این است که تا چه میزان کتب درسی تفکر و پژوهش پایه ششم ابتدایی و تفکر و سبک زندگی پایه‌های هفتم و هشتم متوسطه اول به ابعاد آموزش تفکر به کودکان توجه کرده است؟ جدول ۷، نتایج مربوط به سؤال پژوهشی اصلی را ارائه داده است.

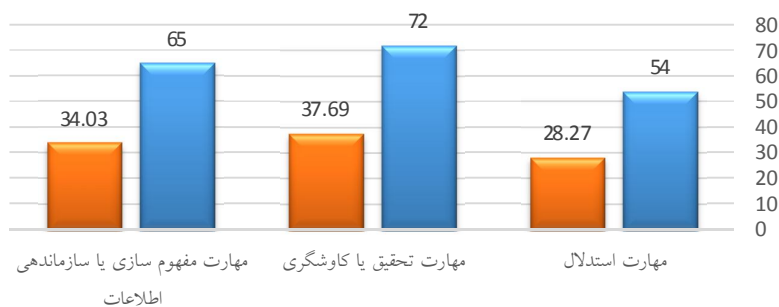
جدول ۷- فراوانی و درصد توزیع ابعاد آموزش تفکر به کودکان در کتب درسی تفکر و پژوهش پایه ششم ابتدایی و تفکر و سبک زندگی پایه‌های هفتم و هشتم متوسطه اول

درصد	فراوانی	ابعاد آموزش تفکر به کودکان
۲۸/۲۷٪	۵۴	مهارت استدلال
۳۷/۶۹٪	۷۲	مهارت تحقیق یا کاوش‌گری
۳۴/۰۳٪	۶۵	مهارت مفهوم‌سازی یا سازماندهی اطلاعات
۱۰۰٪	۱۹۱	مجموع

نتایج جدول شماره ۷، نشان می‌دهد که در کتب درسی تفکر و پژوهش ششم ابتدایی و تفکر و سبک زندگی پایه‌های هفتم و هشتم متوسطه اول جمعاً ۱۹۱ بار به ابعاد آموزش تفکر به کودکان اشاره شده است که از این تعداد، ۵۴ مورد (۲۸/۲۷٪) به مهارت استدلال

۶۴ تحلیل محتوای کتب درسی "تفکر و پژوهش" پایه ششم ابتدایی و "تفکر و سبک زندگی" ...

اشاره کرده‌اند که نشانگر این نکته است که در کتب درسی ذکر شده، توجه مناسبی به این مهارت نشده است. همچنین، در جامعه آماری این مطالعه، ۷۲ مورد (۳۷/۶۹٪) به مهارت تحقیق یا کاوشگری پرداخته شده است. این موضوع، حاکی از آن است که در این کتب درسی، توجه مطلوبی به مهارت تحقیق یا کاوشگری شده است. سرانجام، در این کتب، ۶۵ مورد (۳۴/۰۳٪) به مهارت مفهوم‌سازی یا سازماندهی اطلاعات پرداخته شده است که این امر خود حاکی از آن است که توجه مطلوبی نیز به مهارت مفهوم‌سازی یا سازماندهی اطلاعات شده است. نمودار مربوط به جدول شماره ۷، در زیر آمده شده است.

نمودار ۷- میزان توجه کتب درسی تفکر و پژوهش پایه ششم ابتدایی و تفکر و سبک زندگی پایه‌های هفتم و هشتم متوسطه اول به ابعاد آموزش تفکر به کودکان

در جدول ۸، نتایج مربوط به میزان توجه کتب درسی تفکر و پژوهش و تفکر و سبک زندگی به تفکیک پایه‌ها به ابعاد آموزش تفکر به کودکان ارائه گردیده است.

جدول ۸- فراوانی و درصد توزیع ابعاد آموزش تفکر به کودکان در کتب درسی تفکر و پژوهش و تفکر و سبک زندگی به تفکیک پایه ششم ابتدایی و پایه‌های هفتم و هشتم متوسطه اول

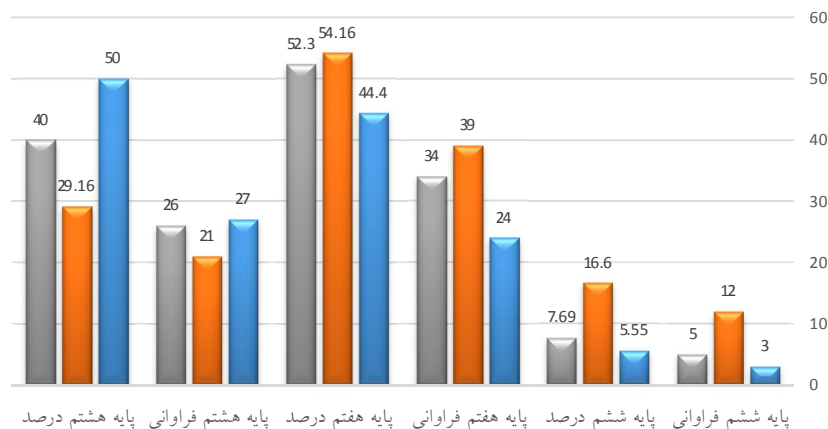
مجموع توجه به هر یک از مؤلفه‌ها	پایه هشتم متوسطه		پایه هفتم اول متوسطه		پایه ششم ابتدایی		ابعاد آموزش تفکر به کودکان
	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	
مهارت استدلال	۵۰٪	۲۷	۴۴/۴٪	۲۴	۵/۵۵٪	۳	مهارت استدلال
مجموع	۱۰۰٪	۵۴	۱۰۰٪	۵۴	۱۰۰٪	۵۴	مجموع

خسرو میرزایی میرآبادی و دیگران ۶۵

مهارت تحقیق یا کاوشگری	۱۲	۱۶/۱۶٪	۳۹	۱۶/۵۴٪	۲۱	۱۶/۲۹٪	۳۷/۳۶٪
	۷۲	۱۰۰٪	۷۲	۱۰۰٪	۷۲	۱۰۰٪	
مجموع							
مهارت مفهوم سازی یا سازماندهی اطلاعات	۵	۷/۶۹٪	۳۴	۳۰/۵۲٪	۲۶	۴۰٪	۳۴/۰۳٪
	۶۵	۱۰۰٪	۶۵	۱۰۰٪	۶۵	۱۰۰٪	
مجموع							
مجموع میزان توجه تفکر و پژوهش و تفکر و سبک زندگی در پایه‌های ششم ابتدایی و هفتم و هشتم متوسطه اول	۲۰	۱۰/۴۷٪	۹۷	۷۸/۵۰٪	۷۴	۳۸/۷۴٪	۱۰۰٪

همان طور که جدول شماره ۸ نشان می‌دهد، بیشترین توجه به ابعاد آموزش تفکر به کودکان در پایه هفتم متوسطه اول با ۹۷ مورد (۵۰/۷۸٪) و کمترین توجه در پایه ششم ابتدایی با ۲۰ مورد (۱۰/۴۷٪) مشاهده گردیده است. همچنین، در باب مهارت تحقیق یا کاوشگری، بیشترین توجه به این بُعد، در پایه هفتم متوسطه اول با ۳۹ مورد (۵۴/۱۶٪) و کمترین توجه نیز در پایه ششم ابتدایی با ۱۲ مورد (۱۶/۱۶٪) بوده است. بعد از مهارت تحقیق یا کاوشگری، بُعد مهارت مفهوم سازی یا سازماندهی اطلاعات نیز در ۶۵ مورد (۳۴/۰۳٪) به آن پرداخته شده که بیشترین توجه به آن در پایه هشتم متوسطه اول با ۲۶ مورد (۴۰٪) و کمترین توجه نیز مربوط به پایه ششم ابتدایی با ۵ مورد (۷/۶۹٪) است. مهارت استدلال نیز در مجموع ۵۴ مورد (۲۸/۲۷٪) در این کتب درسی مشاهده شده است که بیشترین توجه در پایه هشتم متوسطه اول با ۲۷ مورد (۵۰٪) و کمترین توجه مربوط به پایه ششم ابتدایی با ۳ مورد (۵/۵۵٪) بوده است. در زیر نتایج جدول ۸ به صورت نمودار نیز نشان داده شده است.

۶۶ تحلیل محتوای کتب درسی "تفکر و پژوهش" پایه ششم ابتدایی و "تفکر و سبک زندگی" ...

نمودار ۸- میزان توجه کتب تفکر و پژوهش و تفکر و سبک زندگی به ابعاد آموزش تفکر به کودکان به تفکیک پایه‌های ششم ابتدایی و هفتم و هشتم متوسطه اول

۷. نتیجه گیری

چنانکه نشان داده شد، کتب درسی تفکر و پژوهش پایه ششم ابتدایی و تفکر و سبک زندگی پایه‌های هفتم و هشتم متوسطه اول جمعاً ۵۴ مرتبه یا (۲۸/۲۷٪) به مؤلفه‌های مهارت استدلال توجه کرده‌اند که از این تعداد، بیشترین فراوانی به مؤلفه ایجاد فرق‌ها و روابط مناسب با ۱۵ مورد (۲۷/۷۷٪) و کمترین فراوانی نیز به مؤلفه ارائه مثال‌ها و موارد نقض آن‌ها با ۱ مورد (۱/۸۵٪) متعلق است. همچنین، از حیث پایه تحصیلی، مؤلفه ایجاد فرق‌ها و روابط مناسب، بیشترین فراوانی را در پایه هفتم متوسطه اول با ۷ مورد (۴۶/۶٪) و کمترین فراوانی را در پایه ششم ابتدایی با ۲ مورد (۳/۳٪) به خود اختصاص داده است و مؤلفه ارائه مثال‌ها و موارد نقض آن‌ها که ۱ بار به آن توجه شده است، تنها در پایه هشتم متوسطه اول نشان داده شد. سرانجام، کتاب درسی تفکر و سبک زندگی پایه هشتم متوسطه اول به مؤلفه‌های مهارت استدلال بیشترین توجه و کتاب درسی تفکر و پژوهش ششم ابتدایی نیز به این مؤلفه‌ها کمترین توجه را مبذول داشته است.

قضاوی (۱۳۸۶) در مطالعه‌ای که در باب محتوای درس پیکسی در پایه سوّم ابتدایی نظام آموزشی آمریکا انجام داده است، گنجانیدن مهارت استدلال در محتوای برنامه درسی ابتدایی را امکان‌پذیر دانسته است. از این رو، توجه محتوای کُتب درسی تفکر و پژوهش ششم ابتدایی و تفکر و سبک زندگی پایه‌های هفتم و هشتم متوسطه اول، گامی در راستای تحقق این امکان است. با وجود این، چنانکه پیداست، در این کُتب، نسبت به مهارت‌های تحقیق و مفهوم‌سازی، به مهارت استدلال توجه کمتری شده است. این یافته با مطالعه مرعشی، هاشمی و مقیمی‌گسک (۱۳۹۱) همخوانی ندارد. این مطالعه با تحلیلی که در مورد کُتب درسی بخوانیم، بنویسیم و هدیه‌های آسمان دوره ابتدایی بر مبنای مؤلفه‌های آموزش فلسفه برای کودکان و نوجوانان انجام داده است، به این یافته دست پیدا کرده است که این کُتب، نسبت به سایر مقوله‌ها، به مقوله استدلال بیشترین توجه را داشته است. جکسون (Jackson)، دویچ (Deutsch)، ایوریو (Iorio)، مالمستر (Malmhester)، هولدر (Holder)، موریون (Moriyon) و هایمر (Haimer) (به نقل از صفایی مقدم و همکاران، ۱۳۸۵) به این یافته مهم دست یافته‌اند که برنامه آموزش تفکر به کودکان بر رشد مهارت استدلال کودکان بسیار اثرگذار است. حال، اگر کُتب درسی تحلیل شده مطالعه حاضر را گامی در راستای این برنامه بدانیم و عناصر محتوای آشکار را یکی از زمینه‌های مهم رشد یادگیری دانشی و مهارتی دانش‌آموزان تلقی کنیم، می‌توان دریافت که توجه کم محتوای آشکار کُتب درسی این مطالعه به مهارت استدلال، رشد و پرورش مهارت استدلال را مورد تهدید قرار می‌دهد. به بیان دیگر، کاستی این کُتب از حیث استدلال به کاستی پرورش و بالندگی مهارت استدلال دانش‌آموزان می‌انجامد. بر این اساس، انتظار می‌رود کُتب درسی تفکر و پژوهش ششم ابتدایی و تفکر و سبک زندگی پایه‌های هفتم و هشتم متوسطه اول به عنوان محتواهای تفکر محور بیشتر از کُتبی همچون بخوانیم، بنویسیم و هدیه‌های آسمان به مهارت استدلال توجه داشته باشند. اگرچه کُتب درسی مذکور نسبت به سایر مهارت‌های تفکر، به مهارت استدلال کم توجهی کرده‌اند، اما سازماندهی محتوای مربوط به مهارت استدلال در طی پایه‌های تحصیلی مرتبط، مناسب است به این معنا که همگام با رشد شناختی دانش‌آموزان از پایه ششم تا پایه هشتم، به تدریج بر فراوانی مؤلفه‌های مهارت استدلال افزوده می‌شود. به بیان دیگر، توالی عرضه مؤلفه‌های مهارت استدلال با توالی ویژگی‌های روان‌شناختی دانش‌آموزان این پایه‌های تحصیلی انطباق دارد.

چنانکه نشان داده شد، کتب درسی تفکر و پژوهش ششم ابتدایی و تفکر و سبک زندگی پایه‌های هفتم و هشتم متوسطه اول جمعاً ۷۲ بار یا (۳۷/۶۹٪) به مؤلفه‌های مهارت تحقیق یا کاوش‌گری اشاره کرده است که از این تعداد، بیشترین فراوانی به مؤلفه ارائه سؤال با ۲۸ مورد (۳۸/۸٪) و در مقابل، هیچ اشاره‌ای به مؤلفه ساخت نظر دیگران نشده است. همچنین، از حیث پایه تحصیلی، مؤلفه ارائه سؤال بیشترین فراوانی را در پایه هفتم متوسطه اول با ۱۱ مورد (۳۹/۲۸٪) به خود اختصاص داده است و در هیچ پایه تحصیلی، اشاره‌ای به مؤلفه ساخت نظر دیگران نشده است. سرانجام، کتاب درسی تفکر و سبک زندگی پایه هفتم متوسطه اول با ۳۹ مورد یا (۵۴٪) به مؤلفه‌های مهارت تحقیق یا کاوش‌گری بیشترین توجه و کتاب درسی تفکر و پژوهش ششم ابتدایی نیز با ۱۲ مورد یا (۱۶/۶٪) به این مؤلفه‌ها کمترین توجه را مبذول داشته است.

با تأمل در باب این نتایج می‌توان به چند نکته اشاره کرد. نخست، در کتب درسی تفکر و پژوهش ششم ابتدایی و تفکر و سبک زندگی پایه‌های هفتم و هشتم متوسطه اول، نسبت به سایر ابعاد آموزش تفکر به کودکان، به بُعد مهارت تحقیق یا کاوش‌گری، توجه بیشتر و مطلوب‌تری شده است. در واقع، از طریق محتوای این کتب، دانش‌آموزان، فرصت خوبی برای تحقیق و کندوکاو پیرامون مسائل مختلف به ویژه مسائل مربوط به اخلاق، زندگی، معنا و... پیدا خواهد کرد. اهمیت پُر بار بودن کتب درسی مذکور از مؤلفه‌های مهارت تحقیق یا کاوش‌گری زمانی دو چندان می‌شود که بدانیم این امر، زمینه را برای تحقق حلقه کندوکاو یا اجتماع پژوهش یا اجتماع کندوکاو (Community of inquiry) فراهم می‌آورد. در چارچوب این اجتماع، دانش‌آموزان می‌توانند تحقیق یا کندوکاو را با مشارکت معلم و همپاری همکلاسی‌های خود تمرین کنند. این اجتماع، محیط مناسبی برای فعالیت مشارکتی، تبادل نظر، سؤال‌ورزی، استدلال و سایر مهارت‌های اجتماعی فراهم می‌آورد (رشتچی و کیوانفر، ۱۳۸۸: ۴۰). دوم، در بین مؤلفه‌های مهارت تحقیق و حتی مهارت‌های استدلال و مفهوم‌سازی، مؤلفه ارائه سؤال با ۲۸ مورد یا (۳۸/۸٪)، بیشترین فراوانی را به خود اختصاص داده است. این یافته، بیانگر آن است که این کتب به مهارت سؤال‌ورزی دانش‌آموزان که خود یکی از زمینه‌های اندیشیدن است، توجه بسیار خوبی کرده است. در واقع، تأکید زیاد این کتب بر مؤلفه ارائه سؤال، نشان دهنده ایجاد تغییر ذهنی دانش‌آموزان و پرورش روحیه پرسش‌گری آن‌هاست. علاوه بر این، تأکید کتب درسی مذکور بر ارائه سؤال‌های باز و توضیحی، عامل مهمی برای بالندگی کند و کاو یا کاوش‌گری دانش‌آموزان است. بر این اساس، تریکی (Tricky) (۲۰۰۶) بر آن است که

معلمان در چنین کلاس‌هایی، دو برابر سایر معلمان از سؤالات باز و توضیحی استفاده می‌کنند. وی بر این باور است که دانش‌آموزان این نوع آموزش در مهارت پرسیدن بهبود قابل ملاحظه‌ای پیدا می‌کنند. بنابراین، می‌توان حکم کرد که توجه مطلوب کتب درسی تفکر و پژوهش ششم ابتدایی و تفکر و سبک زندگی پایه‌های هفتم و هشتم متوسطه اول، زمینه مناسبی را برای پرورش و بهبود مهارت پرسش‌گری دانش‌آموزان فراهم می‌آورد. سوم، اگرچه مؤلفه سؤال در این کتب درسی، جایگاه مناسبی دارد، اما مؤلفه قضاوت با همه انواع، موقعیت خوبی ندارد به گونه‌ای که انواع قضاوت نسبت به سایر مؤلفه‌های مهارت تحقیق یا کاوش‌گری، ۲۴ بار یا (۳۳/۳۳٪) مورد توجه بوده است. از آن جا که یکی از اهداف مهم هر برنامه درسی تفکر محور، رشد قضاوت دانش‌آموزان است، می‌توان حکم کرد که محتوای کتب درسی سه گانه به این هدف توجه مطلوبی نکرده‌اند. این یافته با مطالعه مرعشی، هاشمی و مقیمی گسک (۱۳۹۱) همسویی دارد. آن‌ها نیز معتقدند که کتب درسی بخوانیم، بنویسیم و هدیه‌های آسمان دوره ابتدایی، به مقوله قضاوت توجه چندانی نداشته‌اند. البته، از کتب درسی تفکر محور که یکی از اهداف اصلی آن، رشد قضاوت دانش‌آموزان است، انتظار می‌رود که نسبت به کتبی که چنین دلمشغولی ندارند، به قضاوت دانش‌آموزان توجه بیشتری داشته باشند. چهارم، در این کتب درسی، برخلاف مؤلفه‌های مهارت استدلال، عرضه مؤلفه‌های مهارت تحقیق یا کاوش‌گری، از سازماندهی و توالی مناسبی پیروی نمی‌کند به این معنا که عرضه مؤلفه‌های مربوط به مهارت تحقیق یا کاوش‌گری همگام با افزایش پایه‌های تحصیلی و رشد روانشناختی دانش‌آموزان پیش نمی‌رود. به بیان دقیق‌تر، به جای این که فراوانی مؤلفه‌های مهارت تحقیق یا کاوش‌گری در پایه هشتم متوسطه اول بیشتر از پایه هفتم باشد، نتیجه برعکس است و فراوانی مؤلفه‌های مهارت تحقیق یا کاوش‌گری در پایه هفتم بیشتر است.

سرانجام، کتب درسی تفکر و پژوهش ششم ابتدایی و تفکر و سبک زندگی پایه‌های هفتم و هشتم متوسطه اول جمعاً ۶۵ بار یا (۳۴/۳۰٪) به مهارت مفهوم سازی یا سازماندهی اطلاعات اشاره کرده‌اند که از این تعداد، بیشترین فراوانی با ۲۶ مورد (۴۰٪) به مؤلفه تعریف و کمترین فراوانی با ۲ مورد (۳/۰۷٪) به مؤلفه پیوند بین مفاهیم مربوط است. همچنین، از حیث پایه تحصیلی، مؤلفه تعریف، بیشترین فراوانی را در پایه هفتم متوسطه اول با ۱۵ مورد (۵۷/۶٪) به دست آورده است و در ششم ابتدایی اشاره‌ای به این مؤلفه نشده است و به مؤلفه پیوند بین مفاهیم تنها در پایه هشتم متوسطه اول توجه شده است. سرانجام، کتاب درسی تفکر و سبک زندگی پایه هفتم متوسطه اول با ۳۴ مورد یا (۵۲/۳٪)

۷۰ تحلیل محتوای کتب درسی "تفکر و پژوهش" پایه ششم ابتدایی و "تفکر و سبک زندگی" ...

به مؤلفه‌های مهارت مفهوم سازی و سازماندهی اطلاعات، بیشترین توجه کتاب درسی تفکر و پژوهش ششم ابتدایی با ۵ مورد یا (۷/۶۹٪) به مؤلفه‌های این مهارت، کمترین توجه را داشته‌اند.

با تأمل در باب این یافته‌ها، چند نکته قابل دریافت است. نخست، توزیع مؤلفه‌های مهارت مفهوم‌سازی یا سازماندهی اطلاعات در کتب درسی تفکر و پژوهش ششم ابتدایی و تفکر و سبک زندگی پایه‌های هفتم و هشتم متوسطه، مناسب و مطلوب است. توزیع مناسب مهارت مفهوم سازی یا سازماندهی اطلاعات، امکان دست‌یابی دانش‌آموزان به اهداف شناختی و سازماندهی اطلاعات در واحدها و گروه‌های معنادار می‌دهد. به بیان دیگر، از آن جا که طبقه‌بندی اطلاعات نقش مهمی در تشکیل معرفت ایفا می‌کند، توزیع مناسب این مهارت در کتب درسی مذکور، به فرایند تشکیل معرفت دانش‌آموزان کمک زیادی می‌کند. دوّم، چنانکه گفته شد، محتوای این کتب، نسبت به سایر مهارت‌های تفکر، به مهارت استدلال به عنوان یکی از مهارت‌های سطح بالای شناختی، کمتر توجه کرده است. این وضعیت به نفع مؤلفه تعریف تمام شده است به این معنا که این مؤلفه نه تنها بیشترین فراوانی مجموعه مهارت مفهوم سازی یا سازماندهی اطلاعات را به دست آورده است بلکه در میان همه مؤلفه‌های این مطالعه، رتبه دوّم را با ۲۶ بار یا (۴۰٪) به خود اختصاص داده است. محور اساسی تعریف، یادآوری است. از این رو، تعریف بر حافظه استوار است. از آن جا که حافظه در پایین‌ترین سطح حوزه شناخت طبقه‌بندی می‌شود، می‌توان چنین حکم کرد که تأکید زیاد بر مؤلفه تعریف، حافظه محوری دانش‌آموزان را رشد می‌دهد و آن‌ها را در سطوح پایین شناخت قرار می‌دهد. با توجه به رشد استدلال‌های شناختی دانش‌آموزان این پایه‌های تحصیلی انتظار این است که محتوای این کتب بیشتر به مهارت‌های سطح بالای شناختی توجه می‌کردند. سوّم، در این کتب درسی، همچون مؤلفه‌های مهارت تحقیق یا کاوش‌گری، عرضه مؤلفه‌های مهارت مفهوم‌سازی یا سازماندهی اطلاعات، از سازماندهی و توالی مناسبی پیروی نمی‌کند به این معنا که عرضه مؤلفه‌های مربوط به این مهارت همگام با افزایش پایه‌های تحصیلی و رشد روان‌شناختی دانش‌آموزان پیش نمی‌رود. به بیان دقیق‌تر، به جای این که فراوانی مؤلفه‌های مهارت مفهوم‌سازی یا سازماندهی اطلاعات در پایه هشتم متوسطه اول بیشتر از پایه هفتم باشد، نتیجه برعکس است و فراوانی مؤلفه‌های مهارت مفهوم‌سازی یا سازماندهی اطلاعات پایه هفتم بیشتر است.

۸. پیشنهادها

۱.۸ پیشنهادهای پژوهشی

۱. تحقیق مشابهی در مورد محتوای کُتب درسی مقطع ابتدایی و متوسطه کُتب درسی تفکر محور سایر کشورهای پیشگام انجام گیرد و میان نتایج این تحقیق با نتایج آن‌ها مقایسه‌ای انجام گیرد.

۲.۸ پیشنهادهای کاربردی

۲. از آن جا که کُتب درسی تفکر و پژوهش ششم ابتدایی و تفکر و سبک زندگی پایه‌های هفتم و هشتم متوسطه اول به مهارت استدلال کمتر از سایر مهارت‌ها توجه کرده‌اند، لذا به طراحان این برنامه درسی پیشنهاد می‌شود که بر مهارت استدلال و مؤلفه‌های آن و گنجاندن آن در محتوای کُتب مذکور بیشتر تأکید کنند.

۳. از آن جا که کُتب درسی تفکر و پژوهش ششم ابتدایی و تفکر و سبک زندگی پایه‌های هفتم و هشتم متوسطه اول به مؤلفه قضاوت توجه مطلوبی ندارد، از این رو، به طراحان این برنامه درسی پیشنهاد می‌شود که توجه بیشتری به گنجاندن این مؤلفه در محتوای این کُتب داشته باشند.

۴. از آن جا که سازماندهی و توالی عرضه مؤلفه‌های مهارت‌های تحقیق یا کاوش‌گری و مفهوم سازی یا سازماندهی اطلاعات در این کُتب با توالی روان‌شناختی دانش‌آموزان این پایه‌های تحصیلی انطباق ندارد، لذا به طراحان این برنامه درسی پیشنهاد می‌شود که در محتوای این کُتب بازنگری کرده، در عرضه این مؤلفه‌ها، سازماندهی بهتری را رعایت کنند.

۵. از آن جا که کُتب درسی تفکر و پژوهش ششم ابتدایی و تفکر و سبک زندگی پایه‌های هفتم و هشتم متوسطه اول به مؤلفه تعریف به عنوان یک مهارت شناختی سطح پایین توجه زیادی کرده‌اند، لذا به طراحان این برنامه درسی پیشنهاد می‌شود که در این کُتب، به مهارت‌های شناختی سطح بالا توجه بیشتری داشته باشند.

۹. پیوست‌ها

در این بخش، به چند نمونه از مؤلفه‌ها و جملات کدگذاری شده اشاره می‌شود.

چند نمونه از جملات کدگذاری شده مؤلفه‌های مهارت استدلال

۷۲ تحلیل محتوای کتب درسی "تفکر و پژوهش" پایه ششم ابتدایی و "تفکر و سبک زندگی" ...

۱.۹ ارائه تمثیل های مناسب

۱. بزرگان دین ما همواره به استفاده درست از زمان تاکید داشتند و به زمان همچون، طلای با ارزش نگاه می کردند (تفکر و سبک زندگی، پایه هفتم متوسطه اول، ص ۴۵).
۲. به یاد داشته باشید که خشم همچون آتش است. اگر آن را به موقع مهار نکنید آتش به شما و دیگران آسیب می رساند (تفکر و سبک زندگی، پایه هفتم متوسطه اول، ص ۹۶).

۲.۹ تحلیل مفاهیم

۱. کنترل نفس نه تنها به حفظ آرامش درون یک فرد کمک می کند، بلکه می تواند به محبوبیت اجتماعی و شکوفایی استعدادهای معنوی انسان نیز منجر شود. کنترل نفس نتیجه دیگری هم دارد و آن این است که یک فرد با رفتار خود نشان می دهد که چه چیزی غلط و چه چیزی درست است (تفکر و سبک زندگی، پایه هشتم متوسطه اول، ص ۵۶).
۲. تخیل نوعی فعالیت خلاق ذهن است که در آن مقایسه، استدلال و تصور ذهنی وجود دارد. در اهمیت آن گفته اند که کلیه ابداعات و اختراعات بشر محصول تخیل است. تخیل با هدایت عقل انجام می گیرد؛ اما اگر همین فعالیت ذهن، بدون ادراک، عقل و اراده باشد، دیگر نمی توان نام آن را تخیل گذاشت (تفکر و سبک زندگی، پایه هشتم متوسطه اول، ص ۱۲۴).

۳.۹ ایجاد فرق ها و روابط مناسب

۱. در چه موقعیتهایی تاثیر احساسات بر تصمیم گیری به جا و مناسب و در چه موقعیتهایی نابه جا است (تفکر و پژوهش، پایه ششم دبستان، ص ۶).
۲. سبک زندگی برخی از افراد سالم و سبک زندگی عده ای نیز ناسالم است. عده ای در مسیر انسانیت و خداپرستی گام برمی دارند و برخی در مسیر حیوانیت و گمراهی، سرنوشت هر فردی بستگی به سبک زندگی یک فرد دارد (تفکر و پژوهش، پایه هفتم متوسطه اول، ص ۵۱).

۴.۹ حمایت از نظرات با دلایل قانع کننده

۱. تحقیقات نشان می دهد عده ای از افراد که معتاد شده اند، به دلیل حرف های دوستانشان بوده است. آنها تصور می کردند که نباید از دیگران کم بیاورند. شاید هم خواسته اند خود را

همرنگ جماعت کنند یا شاید این افراد انسان‌های ترسویی بوده‌اند و نتوانسته‌اند شجاعانه به دیگران نه بگویند (تفکر و سبک زندگی، پایه هفتم متوسطه اول، ص ۱۲۴).

۲. مواد مخدر موادی است که مصرف آن تعادل روانی و جسمی افراد را به هم می‌زند و فرد معتاد را در بلندمدت، و یا در کوتاه‌مدت دچار بیماری و آسیب‌های روحی و روانی و بدنی می‌کند. از نظر اسلام هر چیزی که موجب ضرر و زیان به سلامت روحی و جسمی انسان بشود، مصرف آن حرام است. مشروبات الکلی نیز از جمله مواد مخدر و سکرآور است، یعنی مصرف آنها شخص را از حالت تعادل فکری و جسمی خارج می‌سازد و در نتیجه به سلامت جسمی و روحی انسان لطمه می‌زند (تفکر و سبک زندگی، پایه هشتم متوسطه اول، ص ۷۹).

۵.۹ ارائه استنباط‌های مناسب و فهم استلزامات

۱. اختلاف بین دو فرد در صورتی که کنترل نشود و ادامه پیدا کند، یا با گفتن سخنان و رفتارهای ناپسند بیشتر شود، ممکن است وضعیتی را برای فرد یا افراد به وجود آورد که هر دو طرف از رفتار خود پشیمان شوند (تفکر و سبک زندگی، پایه هفتم متوسطه اول، ص ۸۷).

۲. کنترل احساسات و تصمیم‌گیری هنگام خشمگین شدن، نقش مهمی در سلامت و سازگاری انسان دارد. هر چه بتوانیم کنترل هیجانات و احساسات خود را به دست گیریم، زندگی سالم‌تر و موفق‌تری خواهیم داشت و اگر نتوانیم خشم خود را کنترل کنیم، با آسیب‌های بیشتری روبرو خواهیم شد (تفکر و سبک زندگی، پایه هفتم متوسطه اول، ص ۹۶).

چند نمونه از جملات کدگذاری شده مؤلفه‌های مهارت تحقیق یا کاوش‌گری

۱.۵.۹ ارائه سؤال

۱. هویت انسان از چه چیزهایی تشکیل شده است؟ آیا انسان نیز دچار تغییر هویت می‌شوند؟ هویت هر موجود از چه چیزهایی تشکیل شده است؟ (تفکر و پژوهش، پایه ششم دبستان، ص ۱۰).

۲. به نظر شما تفکر یعنی چه؟ تفکر درباره یک موضوع چگونه شروع می‌شود؟ آیا هر کس که فکر کند، عاقلانه عمل می‌کند؟ (تفکر و سبک زندگی، پایه هفتم متوسطه اول، ص ۱۰).

۷۴ تحلیل محتوای کتب درسی "تفکر و پژوهش" پایه ششم ابتدایی و "تفکر و سبک زندگی" ...

۲.۵.۹ شناسایی تفاوت‌های موقعیتی

۱. افراد مختلف در مواجهه با یک موقعیت مانند تماشای یک فیلم، دیدن وقایع و حوادث، شنیدن و خواندن سخنان دیگران و آنچه به وسیله حواس پنجگانه دریافت می‌شود، ادراکات متفاوتی دارند (تفکر و سبک زندگی، پایه هفتم متوسطه اول، ص ۶۶).

۲. اضطراب در برخی از مواقع موجب می‌شود که ما خود را برای مقابله با مشکل آماده کنیم. برای مثال، فردی که می‌خواهد در مسابقات بین‌المللی با قهرمان یک کشور کشتی بگیرد، اضطراب دارد. اضطراب در چنین شرایطی باعث می‌شود مغز به بدن فرمان دهد که خود را برای مقابله با مشکل آماده کند؛ اما در برخی موارد اضطراب به ویژه برای کسانی که قدرت تحمل کمتری دارند، ممکن است سبب بروز آسیب‌های روانی شود (تفکر و سبک زندگی، پایه هفتم متوسطه اول، ص ۸۹).

۳.۵.۹ بسط فرضیه‌های تبیینی

۱. تفکر مثبت، تسلط داشتن بر خود، دوری از تفکرات منفی، ایمان و توکل بر خداوند، دعا و نیایش در هنگام سختی موجب می‌شود که شما بتوانید بر اضطراب خود غلبه کنید (تفکر و سبک زندگی، پایه هفتم متوسطه اول، ص ۸۹).

۲. خشم معمولاً هیجان‌های منفی نظیر پرخاشگری، کینه‌توزی، خصومت، تنفر، حسادت، رنجش، تحقیر و ناراحتی همراه است. افراد متدین و معتقد به آداب و مبانی اخلاقی در کنترل خشم خود موفق‌تر از دیگران هستند (تفکر و سبک زندگی، پایه هفتم متوسطه اول، ص ۹۵).

۴.۵.۹ قضاوت عام، میانی و نهایی

۱. افرادی که نمی‌توانند شجاعانه عقاید خود را ابراز کنند، خیلی زود بازیچه دست دیگران قرار می‌گیرند (تفکر و سبک زندگی، پایه هفتم متوسطه اول، ص ۱۲۶). [قضاوت عام]

۲. به خواب کافی توجه کنید: خواب کافی بر توانایی یادگیری شما تاثیر می‌گذارد. بیدار ماندن زیاد یا خوابیدن زیاد، الگوی طبیعی بدن شما را به هم می‌زند. سعی کنید هر شب در ساعت معینی بخوابید و صبح زود از خواب برخیزید (تفکر و سبک زندگی، پایه هفتم متوسطه اول، ص ۴۲). [قضاوت میانی - علی]

۳. اختلاف بین افراد، بخشی از زندگی است. افراد معمولاً درباره موضوعات مختلف با یکدیگر اختلاف سلیقه دارند. دلایل گوناگونی هم برای اختلاف در بین افراد وجود دارد؛ اما هنگامی که اختلاف به نزاع و درگیری کشیده شود و خسارت مالی و جانی به افراد وارد شود، این عمل در اسلام ناپسند خواهد بود (تفکر و سبک زندگی، پایه هفتم متوسطه اول، ص ۸۳). [قضاوت نهایی]

چند نمونه از جملات کدگذاری شده مؤلفه‌های مهارت مفهوم سازی یا سازماندهی اطلاعات

۱.۴.۵.۹ واقعیت‌نمایی

۱. آنچه نمره یا وضعیت پیشرفت شما را تعیین می‌کند، تعداد نکات مثبت یا منفی نوشته شده نیست بلکه دقت و صداقت شما مهم است (تفکر و پژوهش، پایه ششم دبستان، ص ۸).

۲. اختلافات در بیشتر مواقع اتفاق می‌افتد و این موضوعی طبیعی است؛ به شرطی که منجر به ناسزاگویی، کتک‌کاری یا آسیب رساندن به دیگری نشود (تفکر و سبک زندگی، پایه هفتم متوسطه اول، ص ۸۴).

۲.۴.۵.۹ معیارسازی

۱. برای ارزیابی انتظار می‌رود از معیارهای ساده مانند تمیزی، خوش خطی، و ... در کنار معیارهای سطح بالاتر مانند داشتن نظرات کامل، بررسی همه‌جانبه موضوع، استفاده از جملات زیبا، صرف زمان کافی برای انجام فعالیت و ... استفاده کنید (تفکر و پژوهش، پایه ششم دبستان، ص ۸).

۲. معیارهایی برای پرسش مناسب: - در پرسش از واژگان و جملات دقیق، واضح و روشن استفاده شده باشد. - پاسخ پرسش در کتاب‌های درسی شما نباشد. - با خواندن پرسش، بتوان به روش پیدا کردن پاسخ آن پی برد (تفکر و پژوهش، پایه ششم دبستان، ص ۲۷).

۳.۴.۵.۹ تعریف

۷۶ تحلیل محتوای کتب درسی "تفکر و پژوهش" پایه ششم ابتدایی و "تفکر و سبک زندگی" ...

۱. خودآگاهی یعنی شناخت ما، از خصوصیات ظاهری، افکار، باورها، ارزش‌ها، عواطف، نقاط قوت و ضعف، خواسته‌ها، علایق، ترس‌ها و یا نفرت‌های ما از چیزهای مختلف (تفکر و سبک زندگی، پایه هفتم متوسطه اول، ص ۳۳).
۲. به رابطه صمیمی، داوطلبانه و عاطفی در بین افراد، دوستی گفته می‌شود (تفکر و سبک زندگی، پایه هفتم متوسطه اول، ص ۱۱۹).

۴.۴.۵.۹ طبقه بندی

۱. در ارتباط کلامی و غیرکلامی همواره چهار عنصر وجود دارد که به آنها عناصر ارتباطی می‌گویند: فرستنده پیام، گیرنده پیام، پیام و بازخورد نسبت به پیام (تفکر و سبک زندگی، پایه هفتم متوسطه اول، ص ۷۳).
۲. اهداف سه دسته‌اند: برخی از اهداف برای یک روز، یک هفته یا یک ماه تنظیم می‌شوند به آنها اهداف کوتاه مدت می‌گویند. برخی از اهداف برای یک سال یا دو سال تنظیم می‌شوند و به آنها اهداف میان مدت می‌گویند. اما برخی از اهداف برای ۵ سال، ۱۰ سال و یا ۱۲ سال تنظیم می‌شوند و به آنها اهداف بلند مدت می‌گویند (تفکر و سبک زندگی، پایه هفتم متوسطه اول، ص ۴۷).

پی نوشت

۱. این مقاله، برگرفته از پایان نامه کارشناسی ارشد است.

کتاب نامه

- احمدی، مجید (۱۳۹۳). بررسی میزان توجه به مؤلفه‌های مهارت‌های زندگی و تفکر انتقادی در برنامه درسی تفکر و سبک زندگی پایه هفتم. دانشگاه آزاد اسلامی مرودشت (پایان نامه کارشناسی ارشد).
- ایمانی، محسن و مظفر، محمد (۱۳۸۳). «تحلیل محتوای کتاب هدیه‌های آسمان و کتاب کار پایه دوم دبستان چاپ ۱۳۸۱ در مقایسه با تعلیمات دینی چاپ ۱۳۸۰». نوآوریهای آموزشی. دوره ۳، ش ۷، صص ۱۱۵-۱۴۲.
- پریرخ، مه‌ری؛ پریرخ، زهره؛ مجدی، زهرا (۱۳۸۹). «ردپای مفاهیم فلسفی در داستان‌های کودکان: پژوهشی پیرامون شناسایی مؤلفه‌های مرتبط با آموزش تفکر فلسفی». مطالعات کتابداری و علم اطلاعات. دوره سوم، سال شانزدهم، شماره ۴، صص ۵۷-۸۰.

- جمشیدی، فریبا (۱۳۸۹). بررسی میزان توجه به تفکر خلاق در برنامه درسی علوم تجربی چهارم و پنجم دوره ابتدایی. دانشگاه آزاد اسلامی واحد مرودشت (پایان نامه کارشناسی ارشد).
- خواجه زاده، رزاق (۱۳۸۹). بررسی جایگاه تفکر انتقادی در برنامه ی درسی تاریخ معاصر ایران در مقطع متوسطه. دانشگاه آزاد اسلامی واحد مرودشت (پایان نامه کارشناسی ارشد).
- دانشور، میترا و غلامحسینی، احمد (۱۳۹۴). تفکر و پژوهش. تهران: چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران.
- دانشور، میترا؛ غلامحسینی، احمد؛ اسپیدکار، محبوبه (۱۳۹۴). تفکر و سبک زندگی (پایه هشتم). تهران: چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران.
- دانشور، میترا؛ غلامحسینی، احمد؛ اسپیدکار، محبوبه (۱۳۹۴). تفکر و سبک زندگی (پایه هفتم). تهران: چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران.
- رستمی، کاوه؛ ابراهیم رحیمی؛ رستمی، ویدا؛ هاشمی، سپیده (۱۳۹۱). «بررسی تاثیر روش اجتماع پژوهشی در برنامه فلسفه برای کودکان بر خلاقیت کودکان». تفکر و کودک. پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، سال سوم، شماره دوم، پاییز و زمستان، صص ۸-۱۴.
- رشنجی، مژگان، کیوانفر، ارشیا (۱۳۸۸). «مبانی نظری اجتماع کندوکاو به عنوان روش آموزش فلسفه برای کودکان». فرهنگ. شماره ۶۹، صص ۳۹-۵۸.
- زاد مهر، مجتبی (۱۳۹۳). بررسی و تحلیل محتوای کتاب تفکر و پژوهش ششم ابتدایی از دیدگاه خلاقیت گیلفورد. دانشگاه پیام نور تهران (پایان نامه کارشناسی ارشد).
- صالحی عمران، ابراهیم و چهارباشلو، حسین (۱۳۸۹). «تجزیه و تحلیل محتوای کتاب های درسی دوره آموزش ابتدایی بر مبنای مؤلفه‌های خلاقیت به منزله یکی از راههای پرورش خلاقیت دانش آموزان». سومین کنفرانس ملی خلاقیت شناسی تریز (TRIZ) و مهندسی و مدیریت نوآوری ایران، تهران.
- صفایی مقدم، مسعود؛ مرعشی، منصور؛ پاک سرشت، محمد جعفر؛ باقری، خسرو؛ سپاسی، حسین (۱۳۸۵). «بررسی تأثیر روش اجتماع پژوهشی در برنامه آموزش فلسفه به کودکان بر پرورش مهارتهای استدلال دانش آموزان پسر پایه سوم راهنمایی مدرسه نمونه دولتی اهواز». علوم تربیتی و روانشناسی. دوره سوم، سال سیزدهم، شماره ۲، صص ۳۱-۵۴.
- عبدی الوار، علی رضا (۱۳۹۳). تحلیل محتوای کتاب تفکر و پژوهش پایه ششم ابتدایی بر اساس ابعاد تفکر از دیدگاه مارزینو. دانشگاه هرمزگان (پایان نامه کارشناسی ارشد).
- عصاره، علیرضا، خضرسوری، لقمان و اکرامی، بهروز (۱۳۹۴). «بررسی جایگاه تفکر انتقادی در کتاب کار تفکر و پژوهش پایه ششم ابتدایی». دومین کنفرانس ملی توسعه پایدار در علوم تربیتی و روانشناسی، مطالعات اجتماعی و فرهنگی.
- علی نژاد، منا و ناجی، سعید (۱۳۸۵). «آموزش تفکر- فلسفه برای کودکان و نوجوانان». کتاب ماه کودک و نوجوان، شماره ۱۰۶-۱۰۴، صص ۲۶-۲۲.
- فیشر، رابرت (۱۳۸۵). آموزش تفکر به کودکان، ترجمه صفایی مقدم و نجاریان. اهواز: رسش.

۷۸ تحلیل محتوای کتب درسی "تفکر و پژوهش" پایه ششم ابتدایی و "تفکر و سبک زندگی" ...

- قضاوی، فاطمه (۱۳۸۶). نقد و بررسی برنامه آموزش فلسفه به کودکان در پایه سوم (پیکسی) بر اساس اصول برنامه‌ریزی درسی. دانشگاه تربیت معلم تهران (پایان نامه کارشناسی ارشد).
- لیپمن، ماتیو (۱۳۹۰). تفکر در تعلیم و تربیت، ترجمه اسلامی و سیدی. تهران: فرهیختگان.
- مرعشی، سید منصور؛ هاشمی، سید جلال و مقیمی گسک، اعظم (۱۳۹۱). «تحلیل محتوای کتاب‌های درسی بخوانیم و بنویسیم و هدیه‌های آسمان دوره ابتدایی براساس معیارهای برنامه‌درسی» فلسفه برای کودکان، تفکر و کودک، شماره اول، صص ۶۹-۸۹.
- هاشمی پور مطلق، طاهره سادات (۱۳۹۲). تحلیل محتوای کتاب تفکر و پژوهش پایه ششم ابتدایی. دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی (پایان نامه کارشناسی ارشد).
- هاشمی، محمد (۱۳۸۵). بررسی جایگاه تفکر انتقادی در محتوای کتابهای درسی پایه پنجم دوره ابتدایی. دانشگاه شیراز (پایان نامه کارشناسی ارشد).

Fisher, R. (2001). *Philosophy in primary schools: fostering thinking skills and literacy*. London: Brunel University.

Tricky, S. (2006). "Effects of p4c in 100 primary school" *Educational research*, spring 2006, No.1.